

जागतिकीकरणानंतरच्या धूसर जगण्याची नोंद

डॉ. समाधान इंगळे,

सहाय्यक प्राध्या क मराठी विभाग म.अट्टल महाविद्यालय गेवराई जि. बीड

आरक्षणांसाठी वेगवेगळे जातसमूह आंदोलने करीत आहेत, आणि त्यावर आधारित राजकारण, सत्तेची सूत्रे फिरताना दिसत आहेत. ही स्थिती नव्वदच्या दशका पूर्वी देशात नव्हती. या सर्व समाज घटकांच्या रिस्थितीची आणि जगण्याची वस्तुस्थिती शासनाला आधीच उमगणे अशकित होते. 1990 पूर्वी देशातील हे विविध समाज घटक गरीब असले तरी, असुरक्षित मात्र नव्हते. आला उद्योग, आर्थिक व्यवसाय किंवा उच्च जीविकेच्या दृष्टीवर त्यांना विश्वास होता. जागतिकीकरणाने सुरक्षिततेचे हे कवच उध्वस्त करून समाजाला भयभीत केले. वस्तुस्थितीबद्दल भयित्त्याची शाश्वती या समाज घटकांना अस्वस्थ करते. कसल्यातरी प्रकारचा आश्वासक आधार असण्याच्या धड झीतून ते आरक्षणाची मागणी करत आहेत. तातूंत, जागतिकीकरणाची 'खाऊजा' नीती स्वीकारून सत्ताधारी शासनकर्त्यांनी देशाला खाईत ढकलले आणि दुसरीकडे जनतेला संविधानाचा आधार वाटत असल्याने, राज्यकर्त्या वरील विश्वास उडाल्याने ते संविधानिक मार्गाने आरक्षण मागते झाले. खाजगीकरण, उदारीकरण, बाजारीकरण या नीतींनी 'राष्ट्र' नावाच्या सुरक्षा कवचाची धज्जा उडवली. दिवस-रात्र आणि बाजारातच वावरत आहेत असा समाज व्हावा, अशीही अभूतपूर्व वस्तुमूल्य अवस्था देश प्रथमतःच अनुभवत आहे. एका बाजूला जातीव्यवस्था, दुसऱ्या बाजूला भांडवलशाहीला मकळी रान चरायला देणारी राजकीय व्यवस्था आणि या दबावाने प्रचंड संभ्रमित समाज, असा त्रिकोण बनलेला आहे. जागतिकीकरण ही संकल्पना भांडवलदार धार्जिणी आहे. सामान्य माणसांच्या उद्धाराची ही नीती नसून, जगभरातील लोक आल्या व्यवसायाच्या टप्प्यात येऊन 'ग्राहक' बनतील, अशीही नफेखोर चाल असलेला शुद्ध बाजारवाद आहे.

«जागतिकीकरणाच्या प्रक्रियेत माणसाऐवजी वस्तू मठी होत आहे» सर्व जग नफ्यात त्याच्या बाजारात उभे आहे» विशिष्ट लोक सतत श्रीमंत आणि बाकीचे सतत गरीब होत आहेत» मानवी समूहाला जागतिकीकरणाने स्वातंत्र्य, समता, कल्याणकारी शासन, अडथळाहीन जग सारखी अनेक आश्वासने दिली आणि ती सारीच्या सारी वांडा ठरली» तृथ्वीवरचा माणूस कधी नव्हे एवढा सर्वच अर्थाने असुरक्षित झाला आहे» सारी तृथ्वीच असुरक्षित झाली आहे» अशा शब्दात उत्तम कायळे यांनी «जागतिकीकरणाची अरिष्टे» या ग्रंथात सुनावले आहे» जागतिकीकरण एक उध्वस्त करत जाणारी वाचटळ आहे» विद्यान विद्यां तसून हजार वर्षांच्या श्रमातून व श्रद्धेतून

वनवलेल्या संधिताला एका क्षणात हत्याचे नयने करणारी ही विध्वंसक वावटळ आहे. या वावटळीला ज जेवढा जास्त कमजोर त तैवह्याच क्षणार्धात उध्वस्त करता येत. मुळासह झाडे उत्तमकून टाकणार्या या चक्रीवाताला फांद्यांवर काडी काडी जमवून वनवलेल्या घट्ट्यांचे आणि घट्ट्यातील िलांच्या असण्यानसण्याचे काय स यरसुतक असणार.

जागतिकीकरणाच्या या श्वभूमीवर कधी रवी करडे यांचा धूसर झालं नसतं गाव. हा कवितासंग्रह फार महत्वाची उ लब्धी आहे. धूसर झालेल्या गावाचे चित्र ही ग्रामसंस्कृती केंद्री संस्कृतीसाठी निर्वाणीचा इशारा आहे. जागतिकीकरणाचा विनाळ जवड्यात जगातील सामान्य माणूसच नाही तर सामान्य माणसांची गुण्या ग विदाने नांदणारी संस्कृतीही भक्ष झाली आहे. विकत घेणे आणि विकणे हेच जणूकाही जीवन आहे. विक्रा आणि घ्या. जणूकाही हेच शाश्वत आहे. अशा अविवेकी मानवी नात्यांची निर्मिती या प्रक्रियेने केली आहे. जागतिकीकरणाचे समर्थन करणार्या झिलकर्यांनी दलित, ग्रामीण, स्त्रिया, आदिवासी, भटके यांच्या साहित्यातील सूक्ष्म जाणिवांना समजून घेतलेले नाही. त्यांच्या गरीब माव सुखी जीवन शैलीला ओळखले नाही. भौतिक सुखातच आयुष्य आहे अशी मांडणी करणारी ही तथाकथित मंडळी जीवनातील धिरंतन मूल्यांना लावणारी आहे. बकरा महाग झाला, माणूस सस्ता झाला. नारायण सुर्वेच्या कवितेतील ही ओळ काळी काळीज चिरायची, माव आज ही ओळ वस्तुस्थिती दर्शविते. ाच धरा हजारत माणसं माणसांना माणसांच्या माध्यमातून सं वण्याच्या सु ारया देत आहेत. ही माणसांची किंमत आहे. ही माणसांची अवस्था आहे. धूसर झालं नसतं गाव. च्या मुख्य ष्टावर मल ष्ट या शब्दाऐवजी मुख्य ष्ट हा शब्दप्रय ग व्हावा. रवी करडे यांच्या कवितेची केलेली नांद एकीकरणाच्या विध्वंसक नितीकडे निर्देश करते. की, धूसर झालं नसतं गाव. या शीर्षकातच ग्रामजीवनावर झालेल्या चीफेर आघातांचं सूचन आहे. गाव शिवार उध्वस्त ह तानाची घालमेल या कवितेचा मुख्याशय असला तरी, निसर्ग हा या गावकऱ्यांचा खलनायक नाही. जागतिकीकरणाच्या द न दशकांच्या नंतर गाव शिवाराच्या वाट्याला आलेली ही शासकीय अरु श्यता आहे. भांडवली व्यवस्थेला ुरक निर्णय घेणे आणि प्रचारासाठी केलेल्या गुंतवणुकीची सव्याज रतफेड करण्याच्या या नव्या समीकरणात गाव कुठेच नाही. धूसर ह णं हे त्याचं प्राक्तन माव नाही. तर ती अर्थनीतीची चाल आहे.

शुद्धा खिसा लांबलेला

कायमचाच

“शाच्या फिकीरीनं” २६३

यासारख्या आर्थिक विवंचना असाच प्रत्यय या सर्वांच्या मुळाशी आहे. भयावह रिस्थिती वनवण्याची सुरुवात येथूनच तर ह ते.

स्त तर फक्त जमिनीचा तुकड तुकडा

ण तू ज इत घेतलंस

तुझं प्राक्तन इतकं एकचटून

की स्वप्ना असून सत्या येतः २१४

जागतिकीकरणाच्या वाजारात या मातीच्या नात्याला स्थान नाही. शेती आणि शिक्षण हेसुद्धा
व्यवसायात मडते. विचित्र आणि भावना यांचे जीवनाशी काहीएक संबंध आहेत हे मुजर
भांडवलशाहीला कळणार कसे.

ह्रैवाची गणितं मांडू नक स

आमच्या दारात

की कूस झाडतानाच दुःख

नक म्ह देऊस गावाला २१५

या सूक्ष्म संवेदनांची वेदना या यथिर आणि एककल्ली अर्थकारणाला असावी. अशी अक्षा आण
ठेवू शकत काय. हा प्रश्न आहे.

स्थासांनी धरले असते

एकमेकांचे हात

सीमा ओलांडण्याची शर्यत

लावली गेली नसती

क पत्न्याच अंगणातः २१६

माती आणि नाती स इत रागंदा हण्याची वेळ येणे. या रिस्थितीच्या मुळाशी कण आणि कसा
आहे.

श्वा आता टरकत

घाबरत

राच्या हातात क पत्न्याही

क्षाचा झेंडा हून

शहराला लहान णा असून

भेदरलेला वा

नाही देऊ शकत राला

क पत्न्याच वशिल्याची ग्याही

घाम घाम एकच करुनहीः २५१

आणि याच कवितेत ुटे

रत नाही फुलवू शकत

राच्या स्वप्नांची बाग

त फक्त एकच करू शकत

बांधू शकत आणखी एक टायण

रासाठीः

२५१

आणि याच कवितेत मुरुवातीला

१ दिव्याशुभ क इयात

त जेव्हा हात ज इन उभा राहत

तेव्हा

म्हातारीचे डळे तरारतात

अन

सख्या लेकरासारखे

ती हात फिरवते तोंडावरूनः २५१

शुभ हेरावातल्या काळ्या नीतीची ही दहशत आहे० गरज आणि हव्यास यातील फरकच सुसला गेला आहे० धूसर झाले नसत गावः या काव्यसंग्रहातील या निवडक ओळींचा विचार केल्यास ग्रामसंस्कृतीच्या मूळ स्वभावानुरू आल्या दुःखाला प्राक्तन समजूत कुणावर टपार न करण्याचा गुण रवी क रडे यांच्या कवितेचा अभिव्यक्ती िंड आहे० मात्र याच काव्यसंग्रहाच्या मुख्य ह्यावरील अष्ट हणारं खू काही जतन करण्यासाठीच बहुधा सर्जनशील कलायंतांचा जन्म असत० ही ओळ तात ये समजूत घ्यायला ुरेशी आहे० ग्रामीण संस्कृतीतल्या वेशीच्या आतला माणूस हा कार्यकारणभाव समजूत न घेता अनियतीः नावाच्या अदृश्य ग हीला जबाबदार धरत० मात्र वेशीच्या बाहेरील माणूस आल्या रिस्थितीला जबाबदार घटकाना उघडे ाडत० ग्रामीण आणि दलित या दन याद्वय प्रवाहांचे हे वैशिष्ट्ये आहेत० वेशीच्या सुरक्षा कवचातील माणूसही आता मर्चेः आंद लनेः सत्याग्रह अशा ल कशाही मार्गाने जबाबदार घटकाला वेठीस धरत आहेः जाव विचारत आहे० नियतीला मानणारा समाज सरकारी नितींवर भाष्य करत आहेः मूल्यमा नही करत आहे०

साहित्याशी शासनाला काहीही टोणेघोणे नाही० आणि ते असते तर गट कराराच्या नंतरचे मराठी ग्रामीण कथाः कवितांमधील वैफल्याचे वर्णन येताना बघून सरकार जागरूक असल्यासारखे वागले असते० बहुतेक नव्यद तरी ग्रामीण साहित्यात गाव शिवाराच्या काळा आणि अवकळा अध रेखित

हत आहेत० शेतकरी आत्महत्येचं एक समय चिंतन आणि विश्लेषण या साहित्य अभ्यासातून करता आले असते० मात्र संमेलनांना अनुदान देण्याच्या उकराच्या भावनेने जबाबदारी सं ल्यासारखे शासन गृहीत धरते० साहित्यातील नोंदीमधून समाजाच्या मनातील असंत पण खदखद जाणून घ्यायला आले राज्यकर्ते उत्सुक नाहीत० हेच खरे० आणि या सर्व रिस्थितीच्या मुळाशी जागतिकीकरणाची भांडवल रक नीती आहे० अर्थनितीच्या आधारावर माणसांचे जगणे निरर्थक करणारी ही गृह आहे० रवी करडे आणि समय ग्रामीण कवींनी गावाच्या धूसरतेची चिकित्सा फलेच्या अंगांने केली आहे० त्या धूसर गावांची सुश्रुषा ही सुद्धा आलीच नैतिक जबाबदारी असणार आहे०

यांत्रिकीकरणाने मुळातून हादरलेल्या गावगाड्याला जागतिकीकरणाने शेवटचा धक्का दिला० आल्या पूर्वेजांनी अर जिद्दीने मिळवलेले स्वातंत्र्य अर श्रद्धेने रचलेले संविधान आणि त्याची मूल्ये जागतिकीकरणाने धूसर केली आहे० मानवी जगण्याच्या संवैधानिक हक्काचीच ही कसटी आहे० अँड्रोइड इंटरनेट यामुळे प्रत्येक यूजर ऑनलाइन बाजारात स्वतःला विकण्यासाठी सदैव उत्सुक आहे० याच माध्यमांना वाचून घ्या बाजारवादाचे धिंडवडे काढण्याची एक संधी कवी लेखकांच्या हाती आली आहे० समाजमाध्यमे सत्ता प्रदान करतात हे सिद्ध झालेले आहेच० आता व्यवस्था रिवर्तनाची लढाई आणि स्व अस्तित्वाची जाणीव करून देण्याची वेळ आहे० "सार्केंदी व्यवस्थेला छेद देऊन माणूसकेंदी व्यवस्था स्थापने हेच कलावंतांचे जीवितकार्य असले हिजे०

संदर्भ ग्रंथ ॥
धूसर झालं नसतं गाव, कवितासंग्रह ॥ रवी करडे, ल कवाडमय गृह प्रकाशन, मुंबई०

जागतिकीकरणाची अरिष्टे ॥ संतदक, उत्तम कांबळे, का. ग. वि. नसरे अमृत महत्सव समिती, कल्लार

माक्सवाद, बुद्धवाद आणि आंबेडकरवाद ॥ डॉ० सदा करहाडे, ल कसाहित्य प्रकाशन, औरंगाबाद
वाङ्मयीन मराठवाडा ॥ डॉ० कैलास इंगळे, चिन्मय प्रकाशन, औरंगाबाद